

рекламы и телевиденья (33,0% ответов). В целом наблюдается тенденция увеличения восприимчивости к элементам патогенных текстов в молодежной среде.

Перспективы дальнейших исследований. В дальнейших работах планируется проанализировать возможности художественной литературы в нейтрализации вредных влияний массовой культуры.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием / С.Г.Кара-Мурза. – К.: Оріяны, 2000. – 448 с.
2. Кронгауз М. Язык на грани нервного срыва / Максим Кронгауз. – М.: Знак: Языки славянских культур, 2007. – 232 с.
3. Лаптева О.А. Самоорганизация движения языка: внутренние источники преобразований (статья первая) / О.А. Лаптева // Вопросы языкознания. – 2003. - №6. – С. 15-29
4. Пелевин В.О. П5 / В.О.Пелевин. – М.:Эксмо, 2008. – 288 с.
5. Пелевин В.О. Священная книга оборотня / В.О.Пелевин. – М.:Эксмо, 2009. – 416 с.
6. Петрунько О. Соціалізаційний потенціал медіасередовища [електронний ресурс] / Ольга Петрунько // Український центр політичного менеджменту – Зміст номера – Соціальна психологія – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=75&c=1770>
7. Потятиник Б.В. Патогенний текст у масовій комунікації: ідентифікація, типологія, нейтралізація: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: спец. 10.01.08 – «Журналістика» / Борис Володимирович Потятиник – К., 1997. – 32с.
8. Потятиник Б.В. Удар по мегамашині (В очікуванні нового Дона Кіхота) [електронний ресурс] / Б.В. Потятиник. // *Медіафілософія* – №1. – Режим доступу: <http://media-journal.franko.lviv.ua/N1/Mediaphilos/potyatynik.htm>
9. Потятиник Б.В. Екологія ноосфери/Б.В.Потятиник. - Львів: Світ, 1997. -142 с.
10. Рождественська Н. В. Синтаксична організація російськомовних суспільно-політичних теленовін (розчленований дискурс): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 – «Російська мова»/ Н.В. Рождественська. – Дніпропетровськ, 2002. – 20 с.
11. Семенюк О.А. Язык эпохи и языковая личность в сатирическо-юмористическом тексте: дис. на соиск. степни д-ра филол. наук: 10.02.02, 10.02.01 – «Русский язык. Украинский язык»/ Олег Анатолиевич Семенюк. – Кировоград, 2002. – 518 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Труфанова – аспірантка кафедри перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: медіадискурс.

КОНСТРУКЦІЇ РОЗМОВНОГО МОВЛЕННЯ У СИНТАКСИЧНІЙ СТРУКТУРІ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

Наталія ШАТІЛОВА (Чернівці, Україна)

Стаття продовжує спостереження автора над ідіостилем видатного буковинського письменника – Сидора Воробкевича. У статті розглянуто синтаксичні структури з народно-розмовним колоритом, що у творах автора репрезентують живе мовлення буковинців.

This article continues overviewing individual style of the great bukovinian writer – Sydor Vorobkevych. Syntactic structures with national-colloquial colour representing live bukovinian speech in the texts of the author are considered in the article.

Одним із пріоритетних напрямів лінгвістичної науки є спостереження над співвідношенням загальномовного, регіонального та індивідуального в художньому тексті (праці І. Білодіда, М. Жовтобрюха, Л. Булаховського, В. Виноградова, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, Н. Гуйванюк, А. Загнітка, В. Статєєвої та ін.). Адже саме в тексті, одиниці найвищого синтаксичного рівня, як стверджує Н. Гуйванюк, „спостерігаємо як універсальні загальномовні та загальнонаціональні особливості, комунікативні й когнітивні вияви, так і власне-авторські риси мовно-естетичного освоєння навколишньої дійсності” [3: 517]. У цьому аспекті увагу українських мовознавців усе частіше привертає мовна організація авторського тексту, індивідуальні стилі видатних представників національної літератури, зокрема взаємовідношення їхньої художньої мови з розмовними елементами. Так, науковці з'ясовують місце і функції розмовних одиниць серед інших зображувальних мовних засобів в ідіостилях таких українських письменників як Т. Шевченко, Б. Грінченко, П. Куліш, В. Шевчук, М. Стельмах, І. Чендей, В. Стефаник, О. Кобилянська, Ю. Федькович та ін.

Мета нашої статі – дослідити конструкції розмовного мовлення в синтаксичній структурі художніх текстів Сидора Воробкевича (літературні псевдоніми – Данило Млака, Демко Маковійчук, Семен Хрін, С. Волох, Морозенко, Іван Іванів з Кіцманя, Сирота з Буковини та ін.) – вагомої постаті в культурному житті Буковини середини ХІХ ст., багатогранного таланту, у якому поєдналися покликання талановитого поета, прозаїка, драматурга,

композитора, фольклориста, педагога, громадсько-культурного діяча, редактора буковинських часописів і навіть православного священика.

Наше дослідження є актуальним, оскільки попри те, що життя і творчість видатного митця Буковини досить повно розкривають літературознавчі та мистецтвознавчі студії (праці П. Никоненка, М. Юрійчука, В. Лесина, М. Івасюка, М. Білинської, П. Баб'яка, С. Троян, А. Коржупової, В. Процюк, Ф. Погребенника, О. Поповича, Ю. Гречанюка та ін.), мовне оформлення його художніх творів, авторська манера письма та зокрема синтаксис художньої мови С. Воробкевича у сучасному мовознавстві досліджені, на жаль, фрагментарно й побіжно (див. праці Т. Сорвілової, В. Шабліовського, Н. Мойсюк). Об'єктом окремого комплексного лінгвістичного дослідження індивідуальний стиль автора досі не ставав. Пропонована розвідка продовжує наші спроби розкрити постать Сидора Воробкевича як мовну особистість із притаманними лише йому рисами індивідуально-авторського стилю.

Простежуючи народно-розмовну традицію в літературно-художньому-мовленні, С. Єрмоленко зауважує, що „в сучасній мовно-літературній практиці можна виділити дві тенденції відтворення мовно-етнічного побуту: звертання до народно-розмовних форм лексики (морфологічне оформлення слова, діалектне значення слова); відображення синтаксичних особливостей усного мовлення (з елементами народно-діалектної основи)” [5: 15]. Для відтворення народно-розмовних інтонацій, колориту усної розповіді, – зазначає дослідниця, – письменники використовують певну синтаксично-інтонаційну будову речень із характерними частками і сполучниками, окремі словосполучення, властиві діалектному мовленню або різновиду літературного мовлення, деякі виразні типи словотвору, відповідну лексику, фразеологію. В ідіостилі С. Воробкевича ці дві тенденції наявні, коло засобів створення народно-розмовного колориту у творах письменника широке і простежується на всіх мовних рівнях. Ми розглянемо конструкції розмовного мовлення у синтаксичній структурі його художніх текстів, адже, надумку Н. Гуйванюк, „синтаксис народної мови виявляє властиву цій нації „звичку думати”, розкриває „українську душу” [2: 383] і разом з тим „саме в синтаксисі окреслюється виразно й власне авторська (індивідуальна) стилістика твору” [3: 517]. Спробуймо визначити найхарактерніші конструкції розмовного мовлення в ідіостилі С. Воробкевича, творчу манеру його письма, своєрідність його авторського почерку.

Проникнення конструкцій розмовного мовлення у художній текст загалом і у художні тексти С. Воробкевича зокрема, на нашу думку, обумовлене двома причинами: з одного боку, це пов'язане з історією української літературної мови, адже індивідуальна манера письма автора певною мірою характеризує мовну ситуацію епохи, на час якої припадає його творчість; з іншого – у мові художнього твору може відбуватися стилізація розмовності, якщо письменник свідомо переймає характерні особливості розмовного стилю з метою відтворення відповідного колориту в художньому тексті.

Глибокий народний характер мови С. Воробкевича – це теза, що об'єднує наявні наукові дослідження його творчої манери, і це не випадково. Попри те, що письменницька діяльність буковинського автора припадала на час, позначений складними історичними, суспільно-політичними та культурними умовами розвитку української мови, а особливо на Буковині, що була колонізована Австро-Угорською імперією, у час насильницького онімечення, ополячення та румунізації населення краю, С. Воробкевич був одним з перших письменників на Буковині, хто почав писати твори народною мовою. Будучи палко закоханим у рідне слово та пісню, він увійшов у літературну критику як „один з перших жайворонків нової весни нашого відродження” [6: 114]. Живе народне мовлення стало для письменника невичерпним джерелом, з якого він черпав усе багатство своєї художньої мови.

Специфіка конструкцій розмовного мовлення в ідіостилі С. Воробкевича, за нашими спостереженнями, полягає в тому, що вони яскраво позначені територіальними особливостями. Прагнучи бути зрозумілим для краян, відтворюючи їх життя і побут, письменник відображав і мовний колорит буковинців, які є центральними постатями в його творчому доробку. Саме тому в мовній тканині художнього тексту письменник використовує специфічні синтаксичні конструкції, з яскраво вираженим розмовним колоритом й інтонаційною будовою, густо позначені й регіональними особливостями.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що синтаксична організація художніх творів С. Воробкевича відзначається особливою будовою присудків, позначених говірковими рисами. Натрапляємо на речення зі складеними іменними присудками з нульовою зв'язкою *бути* та іменною частиною в орудному відмінку, напр.: *Чи відгадаєш, братчику, хто ватажком тих зрадників?* (1: 223). *Ціле село попелом, що й знаку не остало...* (1: 182). *Онуфрієва Оксана давно вдовою* (1: 272). Іменна частина таких присудків може виражатися і словосполученням: *Не знав він, що Радо Янкович, котрого кров має пролити, йому рідним батьком* (1: 230). *Хто на самоті проживає, для того сей інструмент щирим товаришем* (1: 335). Стилїстичне навантаження таких присудків увиразнюється, якщо іменна частина виражена фразеологізмом, що ускладнює будову простого присудка, як-от: ([Василина:] ... як я вам, тату, *піском в очах*, то їду від вас... (1: 480). [Броніслав:] *Знаю, старий, що ти доброго серця...* (1: 501); апозитивною структурою ([Тетяна:] *Він для мене і сьогодні господарем-паном, а іншого панства я не бажаю...* (1: 451); конструкцією з протиставним значенням (... *мій син не бурлакою, а многонадійним женихом* (1: 344).

Колорит розмовності відчуваємо й у реченнях, які у структурі присудків містять дієслово-зв'язку *бути* в минулому часі, яка може знаходитися як у пре- так і у постпозиції до дієслова, напр.: *Було післати твого наймита по дьоготь, а самому було тут лишатися* (1: 189). Специфікою ідіостилю С. Воробкевича є паралельне використання у структурі присудків літературних форм дієслова та діалектних, з відокремленою часткою *ся*, як-от: [Семен:] *Якби не вона [горілка], давно з ніг звалив би ся* (1: 425). ... *бігме, здало би ся покріплення...* (1: 321).

Художні тексти С. Воробкевича засвідчують у структурі присудків особливі давні граматичні форми, що широко вживаються у розмовній мові буковинців, як-от: [Василина:] *Павле, Павле, тяжко согрїшила-м, дні і ночі за мій грїх покую.* (1 : 470). *Чи чули-сьте, Танасію, як я фештерчука обрїхтував?* (1: 493). [Павло:] *Гуляй, невірна! Зломала-сь присягу, отруїла-сь моє серце, аж кров'ю закипіло!*

Яскраво виражений розмовний колорит мають речення зі складеними дієслівними присудками, де у ролі дієслова-зв'язки виступає слово *бути* у специфічній формі, напр.: [Павло:] *Вони мені не допоможуть, у пригоді не стануть, моїм бездолям лиш тішитись муть!* (1: 460). [Кефір:] *Не споминай тих з гробу, спочинку не муть мати* (1: 432).

Типовою для розмовного мовлення є займенникова форма *собі*, яка, на думку автора монографічного дослідження про синтаксис розмовного мовлення П. Дудика, у складі дієслівного присудка „привносить у передавану ним дію значення спокійного, безперешкодного її перебігу і зв'язку виключно з суб'єктом” [4: 104], напр.: *В нашій селі прожив він собі вже около п'ятдесят років...* (1: 249). ... *виліз у човен і пливу собі, як той лебідь по льоду* (1: 253).

Характерною ознакою ідіостилю С. Воробкевича у синтаксичній структурі художнього тексту є використання конструкцій із службовими словами, що мають яскраво виражений розмовний характер. Ми зафіксували такі специфічні випадки вживання сполучників: 1) вживання протиставного сполучника *але* замість *а*, особливо при запереченні, напр.: *Ні, не був він твоїм другом, але найлютішим ворогом...* (1: 263); 2) вживання розмовного протиставного сполучника *но*, як-от: [Танасій:] *Дбаю, кілька можу, но такого ще не зробив, щоб мав чим величатися* (1 : 474); 3) вживання сполучника *а* у приєднувальному значенні замість *і*, напр.: [Петро:] *Велика ріжниця межи паном, а Іваном!* (1: 533); 4) вживання діалектного сполучника *гейби* замість літературних *наче, немов*, як-от: *Стояла ще тільки висока вежа, гейби свідок славної бувальщини* (1: 360); 5) паралельне вживання розділового сполучника *чи* та його діалектного синоніма *ци*, напр.: *Де они [думки] ділись, чорт зна, – ци серце вже здеревіло, ци світ вже так змінився* (1: 554); 6) уживання замість сполучника *поки* діалектних *заки, закіль, покіль, заким*, як-от: [Кефір:] ... *заки ще укупі кості, то півбідилиха* (1: 404). ...*може, проминуть скілька століть, закіль другий з'явиться...* (1: 549). *Чекали ми, чекали, покіль не задрімали* (1: 188); 6) вживання діалектного сполучника *коби* замість літературних *якби, коли б, аби*, пор.: [Двірник:] *Коби знати, де його шукати* (1: 418). *Боже, коби ще хоч раз глянути можна на те святе сонечко...* (1: 228).

Народно-розмовний колорит притаманний і прийменникам. Аналіз фактичного матеріалу дав змогу виокремити такі особливі випадки вживання прийменників у текстах автора: 1) вживання прийменників *о, об* замість *про*, що показує означальні відношення, як-от: *Не раз говорив він о степах, байраках, о Дніпрі гримучім, о чайках, курганах і бог знає о чім...* (1: 250). [Гаврило:] *Бідна ж головонько, я об тім зовсім забув!* (1: 503); 2) вживання замість прийменника *ніби* умовного прийменника *якби* із порівняльним значенням, напр.: [Микита:] *Гримає і блискає, аж лячно, якби світ розпадався...* (1: 428). *А мені якби тяжкий камінь з грудей упав* (1: 398); 3) вживання архаїчних граматичних форм прийменників, як-от.: *Аби-м зараз загиб, то свого доконаю, свого не лишу!* (1: 428). [Федір:] *Слава господеві, що-сь назад вернув!* (1: 441); 4) вживання діалектного усічення прийменника *до*, як-от: [Анниця:] *Аннице, дурна Аннице, топірчику мій дорогий. Ха-ха!* (Іде *д'горі* до кладки) (1: 424); або діалектного його вияву *ід*, напр.: *Із-за гаю вийшли три гарні, плечисті мужі, прямуючи ід хаті, що стояла межі ільмами* (1: 200); 5) вживання застарілого прийменника *против* замість літературного *напроти, проти*, напр.: *Пані Пульхерія вийшла против гостей...* (1: 342). ... *против* сеї тяжкої хвороби був лиш оден лік... пан Стефко! (1: 312).

Серед специфічних вживань у реченнях часток розмовного характеру можемо виділити такі: 1) вживання діалектної частки *най* замість літературних *хай, нехай*, як-от: [Митерчиха:] *Марійко, скажи їй, най бере на розум, най не відвертає щастя від себе...* (1: 394). [Федір:] *Ходіть, діти, най вас поблагословлю!* (1: 441); 2) вживання діалектної частки *чей*, напр.: *Бог наша єдина поміч. Найmemo службу божу, чей він нас не опустить* (1: 356). *Я не набиваюся, но коли ціла громада хоче мене в начальники вибрати, то чей трудно тому противитися* (1: 452); 3) вживання частки *гей* з метою підсилення ознаки, напр.: ... *нині гей тупо робота йде* (1: 269). [Павло:] *Правда, що старий чесний, но гей завзятий чоловік...* (1: 446). Усі ці конструкції містять яскраво виражений колорит розмовності й демонструють говіркові риси буковинців у синтаксичній побудові фрази.

Яскравою ознакою ідіостилу С. Воробкевича є використання в авторському мовленні та мові персонажів конструкцій зі значенням міри і ступеня вияву певної ознаки, як-от: *Так заповоніє гнівом, що й через три дні до мене не заговорить* (1: 235). З-поміж них чимало фразеологізованих конструкцій, пов'язаних із ментальністю буковинців: *Ви тут межі собою такий клопот зачали, що хорони божє* (1: 211); порівняльних конструкцій: *Годі було животіти тим поганим воздухом, але наш пан Олімпій так до него привик, як риба до води* (1: 301). Фіксуємо у творах С. Воробкевича своєрідні заперечні порівняльні речення зі значенням більшої меншої міри вияву ознаки, напр.: *Усі мошеї, мінарети, кіоски блищать – ні, не блищать, а наче палають у вогні* (1: 175). *Приходжу на подвір'я, а сова не стогне, ні, – таки якесь лихо віщує* (1: 262). *Цигани не грають, ні, аж струни рвуться* (1: 268). Подібні конструкції є зразками розмовного мовлення та ілюструють тогочасний мовленнєвий колорит буковинців.

У текстах письменника фіксуємо також такі елементи розмовного мовлення як вставні слова і конструкції, які також містять говіркові риси, як-от: *Сю, відай, міль поїла, ту, відай, ржа з'їла* (1: 229). *Молодиці, дівчата, храни божє, щоби поночі вулицями ходили* (1: 256). [Катерина:] *Бог свідок, що я до него і словечка не промовила...* *Скарай мене, божє, як неправда!* (1: 396).

Характерною рисою синтаксичного почерку письменника є використання вигуків структур, які надають мові персонажів різних експресивних відтінків. С. Воробкевич послуговується здебільшого розгорнутими вигуківими конструкціями, що становлять вокативні речення, як-от: *Бідонько ж моя солоня, лишенько ж моє гірке!* (1: 189). *Горенько моє перчене!* (1: 189). *Бідонько ж моя солоня, клопотоньку мій гіркий!* (1: 194). *Бідна моя головонько!* (1: 253). *О лихо моє гірке!* (1: 254). *Ой смутку ж мій тяжкий...* (1: 433).

Не менш експресивно звучать своєрідні різноманітні примовки – народні вислови усталеної форми, якими часто користуються буковинці у щоденному спілкуванні. Використання примовок надають синтаксису мови С. Воробкевича особливої виразності. Деякі формули пов'язані з вірою у Бога, виявляють богобоязливість буковинців, як-от: *За три неділі, як бог віка допустить, у тебе на весіллі погуляємо* (1: 188); *Не журися, нене!*

Бог нас без своєї помочі не оставить (1: 393). [Власій:] *Карай мене, боже, як святої правди не кажу: доволі тулялося, буялося, час уже з того плаю на пряму дорогу* (1: 426). Яскравими прикладами розмовного мовлення є своєрідні фрази-прокльони, напр.: *Щоб його гангрена їла, щоб його люди як чуму обминали, щоб його діти ще у материній утробі камінням поставали!* (1: 121). [Семен:] *Нехай вас чортова мати возьме з вашими чабанськими звичаями! /.../ Бодай вас п'ятниця взяла!* (1: 405). [Двірник:] *Щоб тобі нужда на потилицю!* (1: 416).

Отже, на ґрунті проведеного дослідження, можемо стверджувати, що синтаксична організація текстів С. Воробкевича багата на різноманітні конструкції, почерпнуті з розмовного мовлення. Використовуючи у мовній тканині своїх творів синтаксичні побудови з особливою будовою присудків, специфічними засобами зв'язку, службовими словами з говірковими рисами, емоційно-насиченими конструкціями зі значенням міри і ступеня вияву ознаки, розгорнутими вигуківими структурами, вставними словами, фразеологізованими сполуками, письменник репрезентував живе розмовне мовлення буковинців середини XIX, показуючи багатство і красу української народної фрази. Талановито відобразивши синтаксичні риси українського усного розмовно-побутового мовлення, С. Воробкевич постає перед читачами неповторним стилістом фрази з притаманними лише йому рисами індивідуального письменницького стилю, характерні ознаки якого досліджуватимуться нами й у подальших розвідках.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Воробкевич С. Твори. – Ужгород: Карпати, 1986. – 567 с.
2. Гуйванюк Н. „Мовна картина світу” українців засобами синтаксису // Матеріали V Конгресу Міжнародної Асоціації Україністів, Чернівці, 26-30 серпня 2002 р.: Мовознавство. – Чернівці: Рута, 2003. – Ч. 2 – С. 382–387.
3. Гуйванюк Н. В. Слово – речення – текст: Вибр. праці. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. – 664 с.
4. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. – К.: Наук. думка, 1973. – 285 с.
5. Єрмоленко С. Є., Гримич Г. М. Народно-розмовна традиція в літературно-художньому мовленні (на матеріалі сучасної української прози) // Питання мовної культури. – Вип. 2. – К.: 1968. – С. 14–31.
6. Франко І. Передмова [до видання: Данило Млака (Ізидор Воробкевич). Над Прутом. – Львів, 1901] // Зібрання творів: У 50-ти т. – К., 1982. – Т. 33. – 527 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Шатілова – аспірантка кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: проблеми ідіостилу Сидора Воробкевича.

ВЫРАЗИТЕЛЬНЫЕ КОНСТРУКТЫ ОБЪЕКТИВАЦИИ ОБРАЗА РЕБЕНКА-ЖЕРТВЫ В РАССКАЗЕ Ф. М. ДОСТОЕВСКОГО «МАЛЬЧИК У ХРИСТА НА ЕЛКЕ»

Олена ЮРЧЕНКО (Харків, Україна)

У статті розглядаються семантичні та граматичні ознаки мовних одиниць композиційного прийому «затемнення» який є складовим елементом об'єктивації образу дитини-жертви в оповіданні Достоевського «Мальчик у Христа на елке». Виявляються морфологічні та синтаксичні засоби узагальнення/конкретизації образу.

The article is devoted to the problems of character creation in the story “Мальчик у Христа на елке” by Dostoevsky. The semantical and grammatical means of the compositional method “blinking” as a structural element of the image are being analyzed in the present work. Individual author's method and its functions in the story under analysis are also emphasized in the article.

Настоящее классическое художественное произведение характеризуется филигранной разработкой и отбором языкового оформления повествовательной канвы, а также точностью композиционного размещения и представления образов. В филологической традиции дискуссионными были и остаются вопросы видовых и типовых разграничений образа, его структурных вариаций, а также проблемы функциональных различий в применении однотипных образов в литературных произведениях разных жанров. Некоторые из поставленных проблем были решены (видовые разграничения образов и их функциональное предназначение), другие же (структурная организация образа и средства его создания/представления) остаются спорными и требуют уточнения, что предопределяет **актуальность** проводимого исследования.

В настоящем исследовании, продолжая традиции, заложенные отечественными языковедами Пешковским А.М., Винокуром О.Г., Виноградовым В.В. и многими другими,